



GENEL TÜRK TARİHİ


ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt/Volume 5, Sayı/Issue 10, Temmuz/July 2023, ss. 615-630.

Geliş Tarihi–Received Date: 18.12.2022 Kabul Tarihi–Accepted Date: 05.07.2023

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

OSMANLI-AK-KOYUNLU İTTİFAKI VE FERAH/FERRUH-ŞAD BEY'İN ZELHE SAVAŞI*

 10.53718/gttad.1220715

 AHMET TOKSOY**

ÖZ

Ak-koyunlular, Tur Ali Bey zamanında Anadolu'da önemli rol oynadılar. Onların ilk merkezleri Diyarbakır oldu. Timur'un Anadolu'ya yaptığı seferler, buradaki siyasi yapıyı etkiledi. Tur Ali Bey'in ölümünden sonra Ak-koyunluların başına Kutlu Bey geçti. Kutlu Bey zamanında güçlenen Ak-koyunlular, Bayburt-Erzincan yörelerine yerleşmeye başladılar. Ak-koyunlular, Timur ile ittifak yaptı. Özellikle Osman Bey zamanında Doğu Anadolu'ya hâkim olmaya başladılar. Ak-koyunluların bu politikası, Osmanlı Devleti'ni tedirgin etti. Fatih Sultan Mehmed kısa zamanda Osmanlı ordusu savaşa hazır hale getirdi. Bu sırada Karamanoğlu ve Venedik'te Uzun Hasan'ı Osmanlılarla savaşması için teşvik ettiler. Nihayet 1473 baharında Osmanlı sultanı vezirleri, beyleri ve askeri ile İstanbul'dan Anadolu'ya hareket etti. Öncelikli olarak Akıncı beyi Mihaloğlu Ali Bey'e Sivas üzerine akınlar yapmasını söyledi. İskender Bey'i Kayseri'ye Sancak beyi olarak tayin etti. Baki Bey de Subaşı olarak Niksar'a tayin edildi. Sonuç olarak Otlukbeli savaşında Fatih Sultan Mehmed Ak-koyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ı yendi.

Bundan sonra Osmanlı-Ak-koyunlu ilişkileri gerginleşti. Osmanlı- Ak-Koyunlu münasebetleri, Uzun Hasan'ın Otlukbeli savaşında mağlup olmasından sonra farklı bir yola girerek yerini iyi ilişkilere bıraktı. Erzurum ve Erzincan yörelerindeki Bayındırlı aileleri Osmanlı hizmetine girdiler. Fatih Sultan Mehmed'den sonra Osmanlı tahtına geçen oğlu II. Bayezid, Trabzon valiliğine Selim Han'ı tayin etti. Şehzade Selim'in valiliği sırasında Osmanlıların doğuya karşı siyasetlerinde değişiklik oldu.

Esasen Ak-Koyunluların yıkılmasından sonra İran'da kendi devletini kuran Şey Haydar'ın oğlu Şah İsmail tahta geçmesi ile Tebriz merkezli kurulan diğer Türk devletleri Kara-Koyunlu ve Ak-Koyunlular gibi Doğu Anadolu ile ilgilenmeye başladı. Kendisine tabi olmayan Bayındırlılara karşı güçlü bir siyaset izlemeye başladı. Özellikle Bayburt, Mama Hatun/Tercan, İspir, Pasinler, Erzurum, Erzincan, Karakulak ve Pulur bu şiddet politikasından oldukça fazla etkilendiler.

Bu kötümser havada Osmanlı başkenti de gereği gibi yardımcı olamadı. Ancak Trabzon valisi Şehzade Selim, gelecekteki tehlikeyi zamanında teşhis edebildi ve Trabzon, Erzincan ve Bayburt havalisindeki Safevi nüfuzuna karşı çıktı. Bu sırada bölgede Osmanlıların müttefiki olarak Ferah/Ferruh-şad Bey bulunuyordu. Ferah-şad Bey son Ak-Koyunlu Sultanı Murad'ın veziri olup 1501'de Tebriz'in kaybedilmesinden sonra Şah İsmail'in önünden kaçarak Trabzon'a sığındı.

Selim Han, Şah İsmail'in üzerine hareket edip Erzincan'a geldiği zaman Ferah-şad Bey beyleri ile birlikte Sultanın hizmetine girdi. Bu sırada Tercan'da bulunan Şah İsmail'in adamlarından Ahmed Sultani de Osmanlıların bölgedeki hareketini takip ediyordu. Ferah-şad Bey ise üç yüz kişilik kuvvetiyle Osmanlıların öncüsü olarak harekete geçti. O Erzincan'dan Geçit deresine girerek Haçadur Hanını geçip Cibice Boğazından Tercan Ovasına indi. Buradan Tercan Ovasının kuzey ucunda bulunan Gelengeç ve Lori arasındaki Zelhe'ye vardı. Ferah-şad Bey Zelhe deresini geçip Kalecik tepesi yanındaki Gelengeç deresinde (bu dere Lori ovasına akmaktadır) Ahmed Sultani'yi tuzağa düşürerek savaşa mecbur etti. Yapılan savaşta Ahmed Sultani mağlup edilerek esir edildi. Ferah-şad Bey Safevilerin en gözde adamlarından birisi olan Ahmed Sultani'yi Selim Han'ın huzuruna çıkardı. Tercan Bey'i konuşturulduktan sonra idam edildi. Selim Han, Çaldıran zaferinden sonra savaşta önemli rol oynayan Ferah-şad Bey'e geniş topraklar iktâ olarak verdi.



* Bu makale 4-6 Kasım 2022 tarihinde yapılan "Yavuz Sultan Selim ve Dönemi Sempozyumu"nda bildiri olarak sunulmuştur.

**Doç. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Aydın/TÜRKİYE, E-Posta: ahmettoksoyaydin@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1238-7017.

OSMANLI-AK-KOYUNLU İTTİFAKI VE FERAH/FERRUH-ŞAD BEY'İN ZELHE SAVAŞI

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Akkoyunlu, Safevi, Selim Han, Şah İsmail, Ferah-Şad Bey.

THE OTTOMAN-AQ QOYUNLU ALLIANCE AND THE ZELHE WAR OF FERAH/FERRUH-ŞAD BEG

ABSTRACT

Aq-Qoyunlus played an important role in Anatolia during the time of Tur Ali Bey. Their first center was Diyarbakir. Timur's expeditions to Anatolia affected the political structure here. After Tur Ali Bey's death, Kutlu Bey took over the Aq-Qoyunlu family. Aq-Qoyunlu people, who got stronger during the Kutlu Bey period, began to settle in the Bayburt-Erzincan regions. Aq-Qoyunlu made an alliance with Timur. Especially in the time of Osman Bey, they began to dominate Eastern Anatolia. This policy of the Aq-Qoyunlu made the Ottoman Empire nervous. Fatih Sultan Mehmed made the Ottoman army ready for war in a short time. Meanwhile, Karamanoğlu and in Venice encouraged Uzun Hasan to fight the Ottomans. Finally, in the spring of 1473, the Ottoman sultan moved from Istanbul to Anatolia with her viziers, lords and soldiers. First of all, Akıncı Bey told Mihaloğlu Ali Bey to make raids on Sivas. He appointed İskender beg to Kayseri as Sancak Bey. Baki Bey was appointed to Niksar as Subasi. As a result, in the battle of Otlukbeli, Fatih Sultan Mehmed defeated the Aq-Qoyunlu ruler Uzun Hasan.

After that, Ottoman-Aq-Qoyunlu relations became tense. The Ottoman-Aq-Qoyunlu relations took a different path after the defeat of Uzun Hasan in the battle of Otlukbeli and left its place to good relations between two sides. The families of Bayındır in Erzurum and Erzincan entered into the Ottoman service from that time on. When Bayezid II, the son of Mehmed the Conqueror, appointed Selim as the governor of Trabzon, there happened to be a change in the policy of the Ottomans towards the East.

In fact, Shah Ismail, the son of Sheikh Haydar, established his own state in Iran after the collapse of the Akkoyunlu State, the other Turk states of the region began to follow their interests in Eastern Anatolian region. He started to follow a violent policy against the members of the Bayındır family who were not directly subjected to his authority. Especially Bayburt, Mama Hatun/Tercan, İspir, Pasinler, Erzurum, Erzincan, Karakulak and Pulur were greatly affected by this violence policy.

In this pessimistic atmosphere, Ottomans could not help as it should to these families of the region. However, Selim as the governor of Trabzon, was able to identify the future danger in time and opposed the Safavid influence around Trabzon, Erzincan and Bayburt. Ferrah-Şad Beg was the vizier of the last Aq-Qoyunlu Sultan Murad, and after the loss of Tabriz in 1501, he escaped from Shah Ismail and took refuge in Trabzon.

When Selim moved against Shah Ismail and came to Erzincan, Ferrah-Şad entered into the service of him. Meanwhile, Ahmed Sultani, one of the men of Shah Ismail, was following the Ottomans in the region. Ferrah-Şad on the other hand, took action as the pioneer of the Ottomans with a huge force of three hundred soldiers. By arriving Tercan Plain, he reached Zelhe region. There, he trapped Ahmed Sultani and forced him to war. In the war, Ahmed sultani was defeated and captured. Ferrah-Şad Beg brought Ahmed Sultani in front of Selim. At last he was executed. After the victory of Çaldıran, Selim Han gave large lands to Ferrah-Şad Beg as iqta, who played an important role during the warfare.

Keywords: The Ottoman, Aq-Qoyunlu, Safavi, Selim Han, Shah Ismail, Ferrah-Şad Bey.

GİRİŞ

Doğu Anadolu'ya Kara-koyunlulardan sonra Türklük damgasını vuran Bayındırlılar/Ak Koyunlular, yirmi dört Oğuz Boyundan birisidir.¹ Çağdaş kaynaklarda "Bayındır Han Oğulları", "Bayındırıyye" olarak anıldıkları gibi kurucularına izafeten zaman zaman da "Tur Aliler" olarak da anılmışlardır.² Ak-koyunluların Anadolu'ya ne zaman geldikleri konusunda, Woods, "Ak Koyunlular, Diyarbakır ve yöresine, büyük bir ihtimalle XIII. yüzyılda Moğol istilasının neden olduğu büyük göçlerin içerisinde gelmişlerdir"³ diye görüş bildirirken, Zeki Velidi Togan, "Akkoyunluların bir kısmının Azerbaycan'da daha eski zamanlardan kalmış olduklarını esas kütlelin ise İlhanlılar zamanında Türkistan'dan Anadolu'ya gelmiş olduklarını" belirtmektedir.⁴ Prof. Dr. Enver Konukçu'da Togan'ın görüşüne katılarak, hiç olmazsa Bayındırlıların bir kısmının Selçuklularla birlikte batıya göç ettiklerini, diğer gurubunu ise Moğol baskısı ile Anadolu'ya geldiğini söylemektedir.⁵

¹ Enver Konukçu, *Kara ve Akkoyunluların Yurdunda*, İstanbul 1993, s. 8.

² Salim Cönce, "Otlukbeli Savaşına Kadar Akkoyunlular", *Anadolu Birliğinin Sağlanmasında Otlukbeli Savaşının Yeri ve Önemi*, haz. Enver Konukçu, Ankara 1997, s. 121.

³ John Woods, *300 Yıllık Türk İmparatorluğu Akkoyunlular*, çev. Sibel Özbudun, İstanbul 1993, s. 70

⁴ A. Zeki Velidi Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1981 s. 253; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, çev. Yıldız Moran, İstanbul 1979, s. 306.

⁵ Enver Konukçu, *Otlukbeli Meydan Savaşı*, Ankara 1998, s. 37.

Ak-koyunluların ana kaynaklarından olan Ebu Bekir Tihrani, “*ailenin altınca atası İdris Bey zamanında Diyarbakır ve bazı kelelerin hâkimiyetini elinde bulundurduğunu Tur Ali Bey’in babası Pehlivan Bey zamanında ise Diyarbakır bölgesinin yanında yavaş yavaş kuzeye Azerbaycan taraflarına doğru da genişledikleri ve Alıncak kalesine hâkim olduklarını*” belirtmektedir. Ayrıca Ak-koyunlu başbuğu Pehlivan Bey bu dönemde Anadolu’ya akın yapan Cürmagun Noyan’la savaşmış ve onu yenilgiye uğrattıktan sonra buradan Anadolu içlerine doğru yönelmiş ve Germiyan Oğullarından Ali Şir Bey’le birlikte Bursa’da Rum ordusuyla büyük bir savaş yapmıştır. Daha sonra Diyarbakır’a gelerek burada hayatını kaybetmiştir.⁶

Pehlivan Bey’in ölümü üzerine Bayındırlıların başına Tur Ali Bey geçti. O değerli, bilge ve büyük bir emir olmasının yanında Anadolu sınırından Şam, Mısır, Cezayir ve Irak-ı Arap hududuna kadar uzanan bölgede uzun yıllar serdarlık yaparak çevresindekilerle savaşlarda bulundu. Tur Ali Bey zamanında Ak-koyunlular 30 bin hanelik bir boy haline geldiler. Tur Ali Bey, İlhanlı hükümdarı Gazan Han’ın Şam üzerine yaptığı sefere katılarak büyük yararlılıklar gösterdi. Bu başarıları, onun ününün etrafa yayılmasına neden oldu ve bunun üzerine Ak-koyunlular, Tur Ali’liler olarak tanınmaya başladılar. Böylece Tur Ali Bey erken yaşta büyük ün kazanmıştır.⁷ Bu dönemde Ak-koyunlular, İlhanlıların güney bölgelerini hâkimiyeti altında tutan Emir Sutay’ın hizmetinde bulunarak Diyarbakır ve çevresi ile birlikte Musul’a da iyice yerleşmişlerdir.⁸ Tur Ali Bey döneminde yaylak olarak kendilerine Doğu Anadolu’ya yani kuzey bölgelerini seçen Bayındırlılar, yavaş yavaş Harput, Erzurum, Bingöl, Erzincan ve Bayburt havalisine hâkim olmaya başladılar. Ayrıca Karadeniz bölgesinde bulunan Trabzon Komnenoslarına karşı da gaza yapmışlardır.⁹ Böylece daha XIII. yüzyılın birinci yarısında Erzurum havalisi ile birlikte bütün Doğu Anadolu’ya yayıldıkları anlaşılan ve Trabzon Komnenos kaynaklarında “Amid Türkleri” veya “Amidliler” olarak adlandırıldılar. Ak-koyunlular, önce imparatoriçe İrene devrinde (1340), ikinci defa imparatoriçe Anna zamanında Ocak 1341’de Trabzon topraklarına büyük akınlar yaptıkları gibi aynı sene içinde bir kez daha Trabzon’u tehdit ettiler. Bunlardan başka İmparator Michael zamanında 1343’de yapılan akın, Trabzon’u yeniden dehşet içinde bıraktı.¹⁰

Tur Ali Bey’in¹¹ ölümünden sonra Ak-koyunluların başına Kutlu Bey geçti. Onun döneminde iyice güçlenen Ak-koyunlular, Bayburt-Erzincan yörelerine iyice yerleşmeye başladılar. Bu havalî bol akarsu ve otlaklarıyla yaylak kışlak arasında hayat süren boylar için önemli bir stratejik noktayı oluşturuyordu. Bölgede güçlenmeye başlayan Kutlu Bey, beylikler arasındaki mücadelelerde rol oynamaya başladı. Özellikle Erzincan hâkiminin Eretnalı Devleti ile çıkan anlaşmazlığında Erzincan beyini destekledi. Hatta o, uyguladığı bu politika icabı 1379’da Eretnalı ordusunun Erzincan’a akın yapması üzerine oğlu Ahmed Bey komutasında gönderdiği kuvvetlerle Mutahharten’e askeri yardımda bulundu.¹² Ak-koyunlu hükümdarı Kutlu Bey¹³ bir süre sonra hayatını kaybetti. Bunun üzerine Ak-koyunlu Ulusunun başına oğlu Ahmed Bey geçti. Esasında Kutlu Bey zamanında Ak-koyunlu başbuğları Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun önemli kavşak noktalarını ellerinde tutuyorlardı. Babasının ölümünden sonra Ulusun başına geçen Ahmed Bey Palu’da bulunurken Pir Ali Kığı’da, Kara Yülük Osman Bey ise Ergani’de yönetimi üstlenmişlerdi.¹⁴

Kutlu Bey’in ölümünden sonra Erzincan Emiri Mutahharten, Ak-koyunluların yönetiminde söz sahibi olan kardeşlerin birbirlerine düşüp taht mücadelesi yapacaklarını tahmin edip ve bu durumdan da istifade etmek için daha önce Bayındırlılarla yaptığı anlaşmayı bozdu. Hatta onlara karşı düşmanca tavır içine girdi. Böylece Erzincan emiri, Erzincan’da iktidarını korumak için zaman zaman yardımlarına başvurduğu Ak-koyunlularla Kutlu Bey zamanında başlayan dostluk dönemi böylece sona erdirmiş oldu.¹⁵ Bununla da yetinmeyen Erzincan Emiri Mutahharten, Bayındırlıların üzerine saldırıp mallarını yağmaladı. Bu düşmanca yapılan hareket üzerine Ak-koyunlu hükümdarı Ahmed Bey harekete geçerek kalabalık bir ordu ile Mutahharten’in üzerine yürüdü. Yapılan savaşta Erzincan Emiri Mutahharten ağır bir yenilgiye uğradı. Fakat bir müddet sonra uğradığı mağlubiyetin öcünü alabilmek için yayladan kışlağa inmekte olan Ak-koyunlulara tekrar saldırmak istediye de Bayındırlıların üstün kuvvetleri karşısında korkarak geriye çekildi. Hatta Ahmed Bey’in intikam akını yapacağından endişe ettiği için de iki taraf arasında barış yapılması için Ak-koyunlulara Çemişkezek emiri Yelman’ı ricacı gönderdi.¹⁶

⁶ Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, I, yay. N. Lugal, F. Sümer, Ankara 1993, s. 15

⁷ Ebu Bekr-i Tihrani, *age*, s. 14-15.

⁸ Togan, *age*, s. 366

⁹ Enver Konukçu, *Selçuklulardan Cumhuriyete Erzurum*, Ankara 1993, s. 114

¹⁰ William Miller, *Trebizond The Last Greek Empire*, Amsterdam 1968, s. 48; Yaşar Yücel, “Fatih’in Trabzon’u Fethi Öncesinde Osmanlı-Trabzon-Akkoyunlu İlişkileri”, *Bellekten*, C. XLIX, S. 193-195, Ankara 1986, s. 289; Orhan Şaik Gökyay, *Dedem Korkudun Kitabı*, İstanbul 1973, s. LX.

¹¹ Tur Ali Bey’i mezarı Erzincan’da Urum Saray/Mecidiye yaylağında bulunmaktadır.

¹² Aziz b. Erdeşir-i Esterabadi, *Bezm u Rezm*, yay. Kılıslı Rifat, İstanbul 1928, s. 163; Woods, *300 Yıllık Türk İmparatorluğu Akkoyunlular*, s. 76-77.

¹³ Kutlu Bey’in türbesi Bayburt’un Sinor/Sünür köyünde bulunmaktadır.

¹⁴ Cöğce, “Otlukbeli Savaşına Kadar Akkoyunlular”, s. 125

¹⁵ Yaşar Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar II*, Ankara 1991, s. 271.

¹⁶ Esterabadi, *age*, s. 369; Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar II*, s. 271-272.

OSMANLI-AK-KOYUNLU İTTİFAKI VE FERAH/FERRUH-ŞAD BEY'İN ZELHE SAVAŞI

Erzincan emiri Mutahharten'in bu tereddütlü hali, Bayındırlıların güvenini iyice artırdı. Bayındırlıların hükümdarı Ahmed Bey, bir yandan onu yalan vaatlerle oyalarken bir yandan da son darbeyi vurmak için askeri hazırlıkları hızlandırdı. Böylece hazırlıklar tamamlandıktan sonra büyük bir ordu ile Mutahharten'in üzerine hareket etti. Yapılan savaşta ağır bir mağlubiyete uğrattı. Mutahharten durup dururken Ak-koyunlulara yaptığı düşmanlığın faturasını ağır bir şekilde ödemek zorunda kaldı. Bu zor durum karşısında kendisine müttefik bulmak için faaliyete başladı. Öteden beri Ak-koyunluların rakibi olan ve Erzurum ile birlikte Azerbaycan ve Irak-ı Acem ve Irak-ı Arap'ın bir kısmına hâkim olan Kara-koyunlu Türkmenlerine elçi göndererek Kara-koyunlulardan yardım istedi. Karakoyunlu hükümdarı Kara Mehmed, kendilerinin Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da rakibi olan ortak düşmana karşı birlikte savaşma teklifini kabul etti. Nihayet Ak-koyunlulara karşı harekete geçen müttefikler Erzincan Emiri Mutahharten ile müttefiki Kara Mehmed, dar bir geçitte sıkıştırdıkları Ak-koyunluları bozguna uğrattılar. Bu olaydan sonra zor duruma düşen Ak-koyunlular Kara-koyunlu-Erzincan ittifakına karşı Sivas hükümdarı olan Kadı Burhaneddin ile ittifak yaptılar.¹⁷

Erzincan emiri Mutahharten, Bayındırlılara karşı Kara-koyunlularla ittifakını bozmayarak devam ettirdi. Hatta bu ittifak Kara-koyunlu hükümdarı 1389'da Kara Mehmed'in ölümünden sonrada devam etti. Kaynaklarda bahsedildiği gibi o, Bayındırlılarla uğraşmaya devam etti. Kara Mehmed'in ölümünden sonra Kara-koyunluların başına geçen Kara Yusuf¹⁸, Ak-koyunlu topraklarına yapacağı akında kendisine yardım etmesi için Mutahharten'e elçi gönderdi. Teklife olumlu cevap veren Erzincan Emiri, geniş çapta yapılacak olan savaş hazırlıklarına başladı. Kara-koyunlu başbuğlarının da katıldığı ordu, Mutahharten'in askerlerinin de katılmasıyla iyice güçlendi. Müttefik ordu Erzincan'dan geçerek Enderis'e¹⁹ ulaştılar. Burada yapılan şiddetli savaşta Mutahharten ve müttefikleri mağlup olup oldu. Savaş sırasında Kara-koyunlu hükümdarı Kara Yusuf tutsak olurken, Mutahharten ise kaçarak canını güçlükle kurtararak Erzincan'a ulaşabildi.²⁰ Bu mağlubiyetin öcünü tek başına almak isteyen Erzincan emiri, Erzincan'dan uzakta Şamsat/Samsat'ta²¹ savaş hazırlığına tekrar başladı. Nihayet Murat ırmağının kıyısında bulunan Güllüşkerd'de Erzincan ordusu ile Bayındırlı ordusu karşı karşıya geldi. Nehrin bir yakasında Mutahharten, öteki yakasında ise Ak-koyunlu Ahmet Bey mevzi aldı. Erzincan Emiri esasında Ak-koyunlu Ahmed Bey'in damadıydı. Bundan dolayı Ak-koyunlu hükümdarı damadına son darbeyi vurmak istemiyordu. Nihayet iki taraf arasında yeniden yapılan şiddetli bir savaş vuku buldu. Özellikle Ak-koyunlu başbuğlarından Kara Yülük Osman Bey'in büyük yararlılık göstermesi üzerine Mutahharten ikinci defa ağır bir mağlubiyete uğradı.²²

Barlas-ı Türkilerden olup Orta Asya'da büyük bir devlet kuran Emir Timur 1393/1394'de Anadolu üzerine sefere çıktı. Erzincan Emiri Mutahharten, Timur'un gelişini fırsat bilerek Sivas hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed'e karşı düşmanca tutum serilemeye başladı. Ancak Timur'un Anadolu'dan ayrılması üzerine, Kadı Burhaneddin, kendisine karşı düşmanca bir tavır gösteren Mutahharten'i cezalandırma kararı aldı. Bu gelişme üzerine Ak-koyunlu başbuğu Ahmed Bey, Sivas hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed'e elçi göndererek ortak düşmanları olan Erzincan Emirine karşı birlikte hareket edebileceklerini bildirdi. O, bu hareketiyle bir taraftan bölgede gittikçe güç kazanan Kadı Burhaneddin ile eski dostluğunu ihya edeceği düşüncesinde iken, diğer taraftan da Kara-koyunlular ile birleşerek Ak-koyunlulara karşı giriştiği düşmanca hareketleri sebebi ile kin duyduğu damadı Mutahharten'i cezalandırmak düşünüyordu. Nihayet Ahmed Bey, Sivas'tan hareket ederek Erzincan sınırlarına yaklaşan Kadı Burhaneddin Ahmed'in ordusuna katıldı. Mutahharten'in cezalandırılmasından sonra Kadı Burhaneddin Ahmed Sivas'a dönerken, Ak-koyunlu başbuğuna da Bayburt'a kadar olan bölgeyi iktada olarak verdi.²³ Böylece Ak-koyunlular öteden beri yaylak ve kışlak hayatı yaşadıkları bölgelerin kendilerinin olduğu gerçeğini Sivas Hükümdarı Kadı Burhaneddin'e de kabul ettirerek ana yurtları olan bu bölgedeki yaşamlarına devam ettiler.²⁴

Sivas hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed, 1398 tarihinde Ak-koyunlu başbuğu Kara Yülük Osman Bey tarafından öldürülmesinden²⁵ sonra Erzincan emiri Mutahharten rahat bir nefes aldı. Bu olaydan sonra Erzincan Emirliği ile Ak-koyunlu Türkmenleri arasındaki düşmanlık yerini dostça ilişkilere bıraktı. Fakat az sonra Sivas ve havalisinin Osmanlı hâkimiyetine girmesi üzerine dengeler yeniden değişti. Sivas'ın Osmanlı hâkimiyetine girmesi Mutahharten'in hoşuna gitmedi. Bundan sonra Erzincan Emiri Mutahharten ile Osmanlı hükümdarı I. Bayezid arasında yeni bir rekabet başladı. Bu arada Kadı Burhaneddin'in ölümünden sonra oğlu Alâeddin Ali Çelebi, devlet erkânı tarafından hükümdar ilan edildi. Esasen Kara Yülük Osman Bey, Kadı Burhaneddin Ahmed'i öldürdükten sonra Sivas yöneticilerine haber göndererek Sivas'ın kendisine teslim edilmesini istedi ise de şehrin

¹⁷ Esterabadi, *age*, s. 369-370; Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar II*, s. 272.

¹⁸ Kara Yusuf Hakkında Bkz. Mahmud İsmayilov, *Kara Yusuf*, Bakü 1991.

¹⁹ Şimdiki Suşehri idi ki, Sivas'ı kuzey ana yoluna bağlıyordu.

²⁰ Ebu Bekr-i Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye I*, s. 36-37; Hrand D. Andreasyan, "XIV. ve XV. yüz yıl Türk Tarihine Ait Ufak Kronolojiler ve Kolofonlar, *İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, III, 1975 İstanbul, s.

²¹ *Palu'nun batısında ve Murat ırmağı kıyısındadır.*

²² Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, 37-38; Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar II*, s. 273-274.

²³ Esterabadi, *Bezm u Rezm*, s. 476-477; Yücel, *age*, s. 278-279; Cöhcce, "Otlukbeli Savaşına Kadar Akkoyunlular", s. 124.

²⁴ Woods, *300 Yıllık Türk İmparatorluğu Akkoyunlular*, s. 79.

²⁵ Enver Konukçu, *Otlukbeli Meydan Savaşı*, s. 38; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Sivas ve Kayseri Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed", *Belleten XXXII/125-128*, Ankara 1968, s. 220-221.

ileri gelenleri Ak-koyunlulara bu teklifi reddederek isteği yerine getirmedi. Bu durum karşısında Ak-koyunlu başbuğu, şehri muhasara altına aldı. Ancak muhasaranın şiddetlenmesi üzerine giderek direnme gücünü yitirmeye başlayan Sivaslılar, bu sefer Ak-koyunlu başbuğuna karşı Osmanlı hükümdarı I. Bayezid'den yardım istemeye karar vererek elçi gönderdiler. Sivas'ın ileri gelenleri Osmanlı sultanına haber göndererek şehri kendisine teslim edeceklerini dolayısıyla gelip teslim almasını istediler. Bu teklifi hemen kabul eden Osmanlı Sultanı, oğlu Süleyman Çelebi'yi emrinde olan kuvvetlerle Sivas üzerine gönderdi. Böylece Sivas meselesi Osmanlı kuvvetleri ile Ak-koyunlu ordusunu yani iki Türkmen ordusunu ilk defa karşı karşıya getirdi. Sivas önlerinde yapılan savaşta mağlup eden Kara Yülük Osman Bey, Erzincan'a doğru iltica etmek mecburiyetinde kaldı.²⁶

Erzincan emiri Mutahharten tarafından büyük bir hürmetle karşılanan Kara Yülük Osman Bey, bir süre Erzincan'da ikamet etti. Esasında Mutahharten'in eşinin amcası da olan Kara Yülük Osman Bey'e bu kadar hürmet ve saygı göstermesinin esas gayesi Sivas'a hâkim olarak doğruya doğru yayılım gösterme eğilimi gösteren Osmanlı sultanı I. Bayezid'e karşı Bayındırlıların gücünden yararlanmaktı. Çünkü Osmanlı hâkimiyetinin Sivas ve havalisine kadar genişlemesi Erzincan Emirliğini bu devletle sınır komşusu yaptı. Adeta Osmanlı'nın gölgesi Erzincan'ın üzerine düşmeye başlamıştı. Bundan dolayı da Mutahharten, hâkimiyeti altında tuttuğu topraklarının batı ve kuzey sınır bölgelerinde meydana gelen bu siyasi gelişmeleri çok dikkatle takip etmek zorundaydı.²⁷ Ancak işler Mutahharten'in istediği gibi gitmedi. Çünkü Ak-koyunlu başbuğu, Erzincan Emiri'nin yanında fazla kalmayarak ittifak yapmak için Memlûk Sultanına başvurdu. Ak-koyunlu başbuğu Kara Yülük Osman Bey'in bu isteği Memlûk Sultanı Berkuk tarafından memnuniyetle kabul edildi.²⁸ Fakat 1399'da bölgedeki taşları yerinden oynatacak gelişmeler vuku buldu. Bunlardan birisi, bu sırada Memlûk sultanlığı tahtındaki değişiklikten istifade etmek isteyen I. Bayezid, Fırat üzerinden Memlûk hâkimiyetinde bulunan bölgeye indi. Elbistan, Malatya, Darende, Divriği ve havalisini Osmanlı hâkimiyetine soktu. Osmanlı sultanının bu fetihleri Erzincan Emiri Mutahharten'in endişelerinin artmasına neden oldu. Çünkü Anadolu içinde Türk birliğini sağlamayı amaçlayan Yıldırım Bayezid, bölgenin fethinin tamamlanması için Erzincan ve çevresinin de ele geçirilmesinin isteyecek böylece Erzincan ve çevresi Osmanlı tehdidi ile karşı karşıya kalacaktı. İkincisi ise Emir Timur'un bu sırada Anadolu seferi dolayısıyla bu bölgede bulunmasıydı. Çünkü Mısır Memlûk Sultanından istediğini elde edemeyen Kara Yülük Osman Bey, Osmanlılardan korkan Erzincan Emiri Mutahharten ile birlikte Avnik'te ikamet eden Timur'un²⁹ huzuruna çıktı.³⁰

Böylece Erzincan Emiri Mutahharten'in aracılığı ile Timur-Ak-koyunlu ittifakı kuruldu. Bunun neticesinde Kara Yülük Osman Bey, 1400 yılı Temmuz ayında Anadolu üzerine hareket eden Timur'a Ak-koyunlu başbuğları ile birlikte destek verdi. Hatta Sivas'ın ele geçirilmesinden sonra güneye doğru gelişen harekâta bizzat rol oynadı. Daha sonra yapılacak olan Ankara Savaşında da Osmanlı sultanı I. Bayezid'e karşı Timur'un tarafında bizzat yer aldı.³¹

Erzincan'da hareketli bir emirlik hayatı süren Mutahharten, 1403 yılının son aylarında hayatını kaybetti. Kaynaklar ondan sonra Erzincan hükümdarlığına kimin geçtiği hususunda yeterli malûmat vermemektedirler. Ancak İspanya'dan Timur'a elçi olarak giden İspanyol Ruj Gonzales de Clavijo bu elçiliği yerine getirirken Erzincan'a geldi. O, Erzincan ve havalisinin Timur'un hâkimiyetinde olduğunu Erzincan tahtında oturan Şeyh Ali isminde bir emirin de Timur adına bölgeyi idare ettiğini ifade etmektedir.³²

Ak-koyunlu hükümdarı Kara Yülük Osman Bey, Timur'dan aldığı güç sayesinde 1403 yılında ağabeylerine bağlı diğer Ak-koyunlu cemaatlerini kendi idaresi altında toplayarak kısa zamanda Bayındırlıları büyük ve kuvvetli bir ulus haline getirdi. İşte Ak-koyunlu hükümdarı, meydana getirdiği her zaman kendisine yegâne destek olan ulus sayesinde kısa bir süre sonra Doğu Anadolu ve Azerbaycan ile İran'ın büyük bir bölümü ve bugünkü Irak ve Suriye'nin kuzey bölgelerini içine alan geniş sahada büyük bir imparatorluğa dönüşecek olan devleti böylece tesis etti.³³

Ak-koyunlu hükümdarı Kara Yülük Osman Bey'in Timur İmparatorluğu ile ilişkisi Emir Timur'un ölümünden sonra da devam etti. Nitekim o, Kara-koyunlularla yaptığı Şeyh Kendi Savaşından sonra Timurlulara desteğini sürdürdü ve Şahrüh ile Kara-koyunlu hükümdarı İskender Mirza arasında yapılan Eleşkirt Muharebesinde Timurluların safında yer aldı. Eleşkirt muharebesinde Kara-koyunluların mağlup olmaları üzerine Diyarbakır tarlarına geldi. Bundan sonra Osman Bey, Mardin civarını akınlara uğrattıktan sonra Erzincan'a doğru harekete geçti. Erzincan'ı kuşattığı sırada Trabzon hükümdarı da ordusuyla Ak-koyunlulara yardıma geldi. Uzun

²⁶ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, s. 46; Münecimbaşı, *Sahâifü'l-Ahbar*, İstanbul 1285, s. 154-156; Yücel, *age*, s. 287.

²⁷ Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar II*, s. 287.

²⁸ Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul 1961, s. 91.

²⁹ *Emir Timur Anadolu harekâtı sırasında Erzurum bölgesine geldiği zaman Erzincan Emiri Mutahharten'e elçi göndererek onu, kendisine itaat etmeye davet etti. O da çeşitli hediyelerle Timur'un katına gelerek itaatini arz etti.* Bkz. Nizameddin Şami, *Zafername*, Çev. Necati Lugal, Ankara 1987 s. 103.

³⁰ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, s. 47; Nizameddin Şami, *age*, s. 153.

³¹ Yücel, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar II*, s. 290.

³² Enver Konukçu, "Clavijo'nun Doğu Anadolu (Erzincan-Doğu Bayezid) Yolculuğu 1404-1405)", Ankara 1994, s. 797.

³³ Cöçce, "Otlukbeli Savaşına Kadar Akkoyunlular", s. 126.

bir kuşatmadan sonra şehir Bayındırlıların eline geçti. Ak-koyunlu başbuğu Erzincan'ın ele geçirilmesinden sonra bölgeye yeni emirler atadı. Kemah'ta bulunan Yakup Bey gelerek babasının hizmetine girdiğinden dolayı Şark-i Karahisar onun hâkimiyetine bırakıldı. Ayrıca Tercanat³⁴ bölgesini kardeşinin oğlu olan Musa Bey'e, Akşehir İnak Hasan Bey'e, Bayburt'u ise Kutlu Bey'e verdi.³⁵ Kara Yülük Osman Bey'in ele geçirdiği bölgelerin her birini oğulları ile birlikte akrabalarına bırakması aslında konfederasyon içinde yerlan belli başlı güç odakları arasında bir denge kurma istediğini açıkça göstermektedir.³⁶

Esasen Bayındırlılar Erzincan'ı kuşattıkları zaman Erzincan'ı elinde bulunduran Yar Ali Ak-koyunlu kuşatması karşısında, Kara-koyunlu hükümdarı İskender Mirza'dan yardım almak gayesiyle onu Erzincan'a davet etti. Hatta bu yardım karşısında İskender Mirza'ya vermeyi taahhüt etti. İskender Mirza yardımda bulunmak gayesiyle Erzincan önlerine kadar geldi. Fakat Emir Yar Ali verdiği sözü tutmayarak şehri Kara Koyunlu başbuğuna teslim etmek istemedi. Bunun üzerine Kara-koyunlu hükümdarı Azerbaycan taraflarına hareket etti.³⁷ Kara Yülük Osman Bey ise onun arkasından gitti ise de ulaşamayarak geriye döndü. Böylece Erzincan'ı yeniden kuşatma altına aldı. Kış mevsiminin gelmesine bakmaksızın kuşatmayı devam ettiren Ak-koyunlu hükümdarı sonunda burayı ele geçirdi. Böylece Erzincan ve havalisi tamamen Ak-koyunluların hâkimiyetine girdi.³⁸ Erzincan'ın hâkimiyet altına alınmasından sonra Çemişkezek'te Bayındırlıların eline geçti. Kara Yülük Osman Bey bu bölgenin yönetimini yeğeni Nur Ali Bey'e bıraktı. Arkasından Urum Saray³⁹ yaylağına gitti.⁴⁰ Bu sırada Besni başta olmak üzere diğer Memlûk kaleleri üzerine Bayındırlı Türkmenlerinin akın yapmaları ayrıca Ak-koyunluların Erzincan ve Harput ile ilgilenmeleri ve hâkimiyet altına almaları Memlûk-Akkoyunlu ilişkilerini oldukça gergin bir havaya soktu. Buna bir de sınır gerginliklerinin de eklenmesi üzerine Memlûk hükümdarı Barsbay, 1429'da bir öncü kuvveti Harput'u kurtarmak üzere Anadolu'ya gönderdi. Fakat Memlûk kuvvetleri Şam'da toplandığında Ak-koyunlu hükümdarı Kara Yülük Osman Bey'in Erzincan'ı ele geçirdiği haberi geldi.⁴¹

Ak-koyunlu hükümdarı Şirvan-şah Halilullah'a yardım etmek ve Kara-koyunlular üzerine sefer yapan Timurlu hükümdarı Şahruh'a yardım etmek amacıyla Erzurum üzerinden Azerbaycan'a doğru hareket etti. Bu sırada Erzurum Kara-koyunlu emirlerinden Duharlı Pir Ahmed'in elinde bulunuyordu. Ak-koyunlu hükümdarı, Erzurum önlerine gelince vakit geçirmeden şehri kuşattı. Buna karşı Pir Ahmed, mukavemet ettiyse de durumun kötüleşmesi üzerine şehri Ak-koyunlu hükümdarına teslim etti. Böylece Erzurum Ak-koyunluların hâkimiyetine girdi.⁴²

Şahruh'un üzerine geldiğini haber alan Kara-koyunlu hükümdarı İskender Mirza, Erzurum yoluyla Osmanlı ülkesine sığınmaya karar verdi. Kara-koyunlu hükümdarının kaçtığı haberi Şahruh'a ulaştığında arkasından Muhammed Cuki'nin komutasında altmış bin kişilik orduyu onu takip etmesi için gönderdi. Bu arada Şahruh, öteden beri kendileri ile ittifak halinde bulunan ve yardım eden Kara Yülük Osman Bey'e haber göndererek batıya çekilen Kara-koyunlu hükümdarının yolunu kesmesini istedi. Kara-koyunlu hükümdarı yanında az bir kuvvet bulunmasına rağmen Erzurum önlerine geldi. Bu sırada Muhammed Cuki de Çoban Dede köprüsüne ulaştı. Olayların akışı iki Türkmen devletini Erzurum önlerinde bir hesaplaşmaya götüreceği de belli olmuştu. Nihayet İskender Mirza, Erzurum ovasının kuzeyinde bulunan Karaz önlerine geldiği zaman burada Ak-koyunlu hükümdarı Kara Yülük Osman Bey'i Ak-koyunlu ordusunun başında bekler buldu. İskender Mirza önce barış yolunu deneyerek Ak-koyunlu hükümdarından geçiş izni vermesini istedi.⁴³

Ancak Osman Bey'in savaşta direnmesini gören İskender Mirza, ordusunu kesin sonuçlu bir savaşa hazırladıktan sonra bütün gücü ile Ak-koyunlu ordusuna saldırdı. Kısa süre içinde iki Türkmen ordusu birbirinin üzerine yüklendi. Savaşın şiddetli anında Kara Yülük Osman Bey atından düşerek başından yaralandı. Savaş devam ederken Şeyh Hasan babasının yaralandığını görünce yaralı babasını Erzurum'a götürdü.⁴⁴ Neticede Kara-koyunlu hükümdarı Ak-koyunluları mağlup ederek Pilten Bey'i esir aldı. Kara-koyunluların önünden kaçanlar

³⁴ Bu kelimenin, Yukarı ve Aşağı Tercan şekline de rastlamak mümkündür. Tercan-ı Ulya, Tercan-ı Süfla diğer karşılıkları olmaktadır. Bu isimler Karasu- Tuzla çayına göre ele alınmalıdır. Kitab-ı Diyarbekriyye'de iki Tercan'a karşılık olarak Tercanat kelimesi kullanılmıştır. Bkz. Enver Konukçu, "Tercan Tarihi", Cumhuriyetin 75. Yılında Tercan, Ankara 1998, s. 29.

³⁵ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, s. 90; Hasan Rumlu, *Ahsenü't-Tevarih*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 2006, s. 146-147; Walther Hinz, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd*, çev. Tevfik Bıyıkoğlu, Ankara 1992, s. 28; Yücel, Yaşar, "Fatih'in Trabzon'u Fethi Öncesinde Osmanlı-Trabzon-Akkoyunlu İlişkileri", *Belleten*, XLIX/193-195, Ankara 1986, s. 291.

³⁶ Woods, *300 Yıllık Türk İmparatorluğu Akkoyunlular*, s. 91; Avadis K. Sanjian, *Colophons Of Armenia Manuscripts 1301-1480*, Cambridge 1969, s. 176.

³⁷ Tihrani, *age*, s. 90.

³⁸ Tihrani, *age*, s. 92.

³⁹ Erzincan yakınlarında şimdi Mecidiye olarak anılmaktadır.

⁴⁰ Tihrani, *age*, s. 94.

⁴¹ Woods, *300 Yıllık Türk İmparatorluğu Akkoyunlular*, s. 92.

⁴² Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, s. 107-108; Hasan Rumlu, *Ahsenü't-Tevarih*, s. 217; Konukçu, *Selçuklulardan Cumhuriyete Erzurum*, s. 106-107; Faruk Sümer, *Karakoyunlular*, Ankara 1984, s. 133; İsmail Aka, *Timur ve Devleti*, Ankara 1991, s. 70; Mükrimin Halil Yinanç, "Erzurum", *İslam Ansiklopedisi*, IV, İstanbul 1944, s. 351.

⁴³ Tihrani, *age*, s. 109-110; Hasan Rumlu, *age*, s. 213; Woods, *age*, s. 95.

⁴⁴ Tihrani, *age*, s. 111-113.

Erzurum'a sığındı. Osman Bey ise aldığı yara dolayısıyla hayatını kaybetti ve oğlu Şeyh Hasan tarafından bilinmeyen bir yere gömüldü.⁴⁵

Savaşın kısa bir süre sonra Timurlu kuvvetleri de Erzurum önlerine geldi. Zaten savaşın kazanılmasından sonra Kara-koyunlu başbuğu batıya çekilmişti. Karaz'daki manzarayı gören Timurlu komutanı Muhammed Cuki, hayretler içinde kaldı. Vakit kaybetmeden batıya doğru hareket eden Cuki Mirza nihayet Koyulhisar'da İskender'e ulaştı. İki taraf arasında yapılan savaşta Kara-koyunlu başbuğu güçlü Timurlu ordusu karşısında mağlup oldu.⁴⁶ Buna karşılık Prof. Dr. Enver Konukçu, Cuki'nin Kara-koyunlu hükümdarını Akşehir'e kadar takip ettiğini sonra geri döndüğünü ifade etmektedir.⁴⁷

Ak-koyunlu başbuğunun ölümü üzerine abisi Ahmed Bey'i oğulları Kılıç Arslan, Kutlu ve Hüseyin beyler, Bayındırlıların başına geçebilmek için harekete geçtiler. Ancak ulus bu başbuğlara fazla ilgi göstermedi. Bunun üzerine Kutlu Bey kendi yönetiminde bulunan Bayburt'a, Kılıç Arslan Bey ise Palu'ya gitti.⁴⁸ Ak-koyunlu hükümdarı Kara Yülük Osman Bey'in ölümünden sonra başka bir gelişme daha oldu. Palu'ya çekildiğini gördüğümüz Kılıç Arslan, az sonra Erzurum'a hâkim olmak üzere harekete geçtiyse de buna muvaffak olamayarak tekrar Palu'ya çekilmek zorunda kaldı.⁴⁹

Karaz Savaşında babalarının yanında olan Celaleddin Ali Bey, Muhammed Bey ve Mahmud Bey bu mağlubiyet üzerine Erzurum ve havalisinde fazla kalmayarak Bayındırlı ordusu ile birlikte ulusa hareket ettiler. Onlar ulusa geçmeden önce Cihângir Mirza da Tercan'da Ali Bey'e ulaştı.⁵⁰ Babasının ölümünden haberi olmayan Ali Bey, Tercan'da iken Erzurum'dan gelen acı haberi aldı. Bunun üzerine önce taziye merasimi daha sonra da tahta çıkma merasimi icra edildi. Esasen ulus içinde çok sevilen Ali Bey Ak-koyunlu tahtına oturdu.⁵¹ Kaynakta onun tahta oturması konusunda Ak-koyunlu başbuğlarının birbirleriyle anlaşmaya ve ittifaka vardıkları kaydedilmektedir. Nitekim 1435'de Diyarbakır'da yazılan bir Ermeni kaynağında Ali Bey'in, babası Kara Yülük Osman Bey tarafından daha önce veliaht olarak ilan edildiği kaydı yer almaktadır.⁵² Bundan dolayı Ak-koyunlu başbuğları ona itaat edip hükümdarlığını kabul ettiler. Oğlu Cihângir Mirza'yı vekil bırakan Ali Bey, Cuki Mirza'nın yanına gitmek için hareket etti. Nihayet Erzincan'da ona ulaştı.⁵³

Ak-koyunlu hükümdarı Ali Bey, 1435'de bir yandan öteden beri ittifak halinde buldukları Timurlu hükümdarı Şahruh'a diğer yandan da güçlü komşuları olan Memlûklulara hükümdarlığını kabul ettirip emirlik berati ve hilati alıp Ak-koyunluların başına geçtiyse de ulus içinden itiraz eden de oldu. Özellikle Mardin valisi olan kardeşi Hamza Bey'in baskılarına maruz kaldı.⁵⁴ Belki de Timurlu hükümdarı Şahruh, Ak-koyunlular içinde belirecek olan mücadeleyi öngördüğünden dolayı onun hükümdar olmasını sağladı. Özellikle Erzincan'da bulunan Muhammed Cuki Mirza'nın huzurunda, Ak-koyunlu başbuğlarının katıldığı ikinci bir kurultay toplandı. Bu kurultaya katılan kardeşleri Şeyh Hasan ve Yakup Bey, ayrıca Yakup Bey'in oğlu Cafer ve Nur Ali gibi güçlü Ak-Koyunlu başbuğlarının onayı ile Ali Bey ikinci kez Ak-koyunluların hükümdarı olarak ilan edildi. Bu kurultayda yeni bir gelişme daha oldu ki, Cuki Mirza, Yakup Bey'e Erzincan'ı ıktta olarak verdi.⁵⁵ O da şehrin yönetimine oğlu Cafer Bey'i tayin ettikten sonra Kemah'a doğru gitti.⁵⁶

Ak-koyunlu hükümdarı Celaleddin Ali Bey, Bayındırlıların başına geçtikten sonra özellikle iki kuvvetli muhalefet ile karşılaştı. Bunlardan bir Kara-koyunlu hükümdarı İskender Mirza ve diğeri de bu sırada Mardin valisi bulunan kardeşi Hamza Bey'di. Hatta bu sırada Diyarbakır'ı ele geçiren Hamza Bey, Ali Bey'in hükümdarlığının tasdik edildiği kurultaya katılmayan diğer Bayındırlı şehzadeleri tarafından da "Uluğ Bey" olarak tanındı. Ulusta çıkan ikilik karşısında Ali Bey, Osmanlı hükümdarı II. Murad'a sığındı. II. Murad Bey, kendisine İskilip ve yörelerini dirlik olarak verdi. Ancak burada fazla kalmayan Ali Bey, tekrar Erzincan'da bulunan oğullarının yanına döndü. Bir ara Mumlûklarla temasa geçti ve onlardan sağladığı yardımla durumunu kuvvetlendirmek istemişse de buna muvaffak olamadı. Bu arada Ak-koyunluların Uluğ Bey'i olan Hamza Bey, Erzincan ve havalisini hâkimiyeti altına alarak durumunu kuvvetlendirmek istediysse de şehri ele geçirmede. Ancak Mardin'i ele geçirmek üzere harekete geçen Kara-koyunlu başbuğu İsfahan Mirza'yı mağlup etmesi üzerine, ulus

⁴⁵ Tihrani, *age*, s. 114; Hasan Rumlu, *age*, s. 215.

⁴⁶ Tihrani, *age*, s. 114-115.

⁴⁷ Konukçu, *age*, s. 107.

⁴⁸ Tihrani, *age*, s. 114.

⁴⁹ Woods, *age*, s. 124.

⁵⁰ Tihrani, *age*, s. 115.

⁵¹ Woods, Muhammed, Mahmud, Ali Bey ve Ali Bey'in oğlu Cihângir Tercan yakınlarında gayr-ı resmi bir kurultay toplayarak Kara Yülük Osman Bey'in oğlu Ali Bey'i yerine veliaht gösterdiğini ifade ederek Akkoyunlu hükümdarı olarak Ali Bey'i tanıdıklarını, ancak Mardin bölgesini elinde bulunduran Hamza ile Erzincan ve Kemah bölgesini elinde bulunduran böylelikle de geniş yaylaqlara hükmeden Yakup ve oğlu Cafer gibi güçlü Akkoyunlu beylerinin toplantıya katılmadıklarını belirtmektedir. Bkz. Woods, *300 Yıllık Türk İmparatorluğu Akkoyunlular*, s. 124-126.

⁵² Andreasyan, "XIV. ve XV. Yüz Yıl Türk Tarihine Ait Ufak Kronolojiler ve Kolofoflar", s. 112.

⁵³ Tihrani, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, s. 115-116; Hasan Rumlu, *Ahsenü't-Tevarih*, s. 215-216.

⁵⁴ Cönce, "Otlukbeli Savaşına Kadar Akkoyunlular", s. 126.

⁵⁵ Hasan Rumlu, *age*, s. 217; Woods, *age*, s. 126.

⁵⁶ Tihrani, *age*, s. 119.

OSMANLI-AK-KOYUNLU İTTİFAKI VE FERAH/FERRUH-ŞAD BEY'İN ZELHE SAVAŞI

içindeki durumunu iyice kuvvetlendirdi. Mücadeleden yılmayan Hamza Bey, babasının hâkim olduğu bölgelerin büyük bir kısmını eline geçirdiği gibi Bayındırlı başbuğlarını büyük bir bölümüne kendi hâkimiyetini kabul ettirdi. Bu arada Mısır sultanından hilat ve menşur aldığı gibi adına da sikkede bastırdı.⁵⁷

Ancak çok geçmeden Hamza Bey Diyarbakır'da hayatını kaybetti. Böylece Ali ve Hamza beylerin tarih sahnesinden çekilmesinden sonra Bayındırlılar arasında birlik sağlanamadığı gibi ulus ikindeki mücadele iyice kuvvetlendi. Bu mücadelelerde iktidarı ele geçiren Cihangir (1444-1453) zamanında da iç çekişme devam etti. Aslında bu mücadele kuzeyde yaylakları elinde tutan oymaklar ile güneyde kışlakları elinde tutan oymaklar arasında yapılan bir mücadele idi. Bu bölgeler arasındaki göç yolları bir türlü kuvvetli bir siyasi otoritenin hâkimiyeti altına alınamadı. Bu durum Ak-koyunluların büyük hükümdarı Uzun Hasan'ın tahta geçmesine kadar devam etti. Ancak Celaeddin Ali Bey'in oğlu Uzun Hasan Bey, Diyarbakır'ı ani bir baskınla ele geçirmesinden sonra içte ve dışta bütün rakiplerini ortadan kaldırarak yeni bir dönemi başlattı. Hatta ağabeyi Cihangir'in yardımına gelen Kara-koyunlu ordusunu 1457'de Diyarbakır yakınlarında Dicle kıyılarında ağır bir mağlubiyete uğrattı. Bu galibiyet ona büyük bir şöhret kazandırdı. Bu muzafferiyetten sonra ağabeyi Cihangir ve mahiyeti dahi Uzun Hasan'ın yüksek hâkimiyetini tanımak zorunda kaldı.⁵⁸

Uzun Hasan dönemi Ak-Koyunlular için büyük bir gelişme dönemi oldu. Hanedan mensupları arasında çekişmeyi sona erdirerek birliği sağlayan Uzun Hasan, Bayındırlı sınırlarını genişletmeye başladı. 1457 ve 1462 yıllarında Gürcistan üzerine yaptığı iki seferle bölgeyi hâkimiyeti altına alırken 1458'de Trabzon Komnenos Devleti'ni sıradan bir vasal devlet haline getirdi. Yapılan anlaşma sonucunda Komnenos hükümdarı Kolo İonnes'in kızı Katerina/Despina Hatunla evlendi. Aynı zamanda o, Bayındırlıları yeniden teşkilatlandırarak büyük bir imparatorluk haline getirdi. Yeni kanunlar çıkararak anlaşmazlıkları giderdiği gibi Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaylak ve kışlak hayatını sükûnetle yaşayan ulusu birleştirdi.⁵⁹

Uzun Hasan muazzam bir kuvvet meydana getirerek 1470'den itibaren gerek Anadolu beyliklerinin ve gerekse batılı devletlerden elde edeceği yardımla Ak-koyunluları bir cihan devleti haline getirmeyi hedefledi. Bu hedefini gerçekleştirmek üzere Venediklilerle Tebriz'de bir anlaşma imzaladı (1471). Bu anlaşmaya göre Venedikliler ile Ak-koyunlu Devleti, Osmanlı Devleti yıkılıp tarih sahnesinden silinene kadar bu devletle mücadeleye devam edeceklerdi. Yine bu anlaşmaya göre Osmanlı Devleti yıkıldıktan sonra Anadolu Bayındırlıların, geri kalan Rumeli'deki topraklar da Venedik ve müttefiklerinin eline geçecekti. Bu itibarla Ak-koyunlu hükümdarı Uzun Hasan, 1472'ye kadar doğudaki faaliyetlerini tamamlayarak batıya dönmeye karar verdi ve en güçlü rakibi olan Osmanlı Devleti ile mücadele etmek için kesin kararını verdi.⁶⁰ Esasen Uzun Hasan, Osmanlıları vurmak istediğini Kılıçarslanoğlu Alai Bey'e gönderdiği mektubunda açıkça belli etmektedir. Çünkü mektubunda, Azerbaycan'ı, Irak-ı Acem ve Irak-ı Arap, Fars, Kirman, Luristan, Sistan ve Horasan'ı ele geçirdiğini bundan sonra Allah'ın takdiri ile batıya dönmek kararını verdiğini o taraflara geldiği vakit herkesin ağızbirliği etmesi lazım geldiğini, yani her taraftan yardım beklediğini ve Karaman Beyliği'nin de yanında olduğunu bildirmiştir.⁶¹

Böylece Uzun Hasan tarafından sürekli tahrik edilen Fatih Sultan Mehmed de artık Ak-koyunlularla hesaplaşmanın kaçınılmaz olduğunu görmekte ve hazırlıklarını buna göre yapmaktaydı. Nihayet Uzun Hasan, 1464'de Karamanoğlu İbrahim Bey'in ölümü ile birlikte ortaya çıkan Karaman veraseti meselesi ile pek yakından ilgilenmeyi siyasetine uygun buldu. Bundan dolayı Karamanlı tahtına geçmek isteyen İshak Bey'in davetini memnuniyetle kabul ederek onu Karaman tahtına oturttu. Ancak Fatih'in halazadesi olan Pir Ahmed'e yardım etmesi durumu değiştirdi. Çünkü yapılan mücadelede İshak Bey mağlup olarak Uzun Hasan'ın yanına kaçtı. Fakat bir süre sonra da Osmanlı sultanının yardımıyla tahta çıkan Pir Ahmed Bey'de Fatih Sultan Mehmed'e cephe aldı. Bu karışıklığı düzeltmek için Osmanlı ordusu Karamanlı seferine çıktı. Bunu müteakiben de Uzun Hasan, Karamanlılara yardım etmek üzere 1472'de otuz bin kişiyi Osmanlılar üzerine sevk etti. Ak-koyunlu ordusu Sivas ve Tokat taraflarını yağmalayarak Karaman taraflarına doğru hareket etti. Diğer yandan Uzun Hasan, bir elçisini de Fatih Sultan Mehmed'e göndererek Karamanoğlu'nun affedilmesini rica etti. Osmanlı kaynaklarına göre Osmanlı topraklarına saldıran Bayındırlı ordusu Sivas ve Tokat'ı yağmalayarak halka merhametsiz davrandı.⁶² Nitekim Anadolu içlerine akın yapan Ak-koyunlu ordusu, 18 Ağustos 1472'de Beyşehir ile Konya arasındaki Kireli mevkiinde Osmanlı kuvvetleriyle karşılaştı. Yapılan savaşta Ak-Koyunlu birlikleri adeta imha edildi. Osmanlı ordusunun kazandığı bu zafer Otlukbeli'nin gerçek habercisiydi. Ancak Uzun Hasan, bunu kötü sonucu

⁵⁷ Cöhce, "Otlukbeli Savaşına Kadar Akkoyunlular", s. 126.

⁵⁸ Cöhce, agm, s. 127.

⁵⁹ Cöhce, "Otlukbeli Savaşına Kadar Akkoyunlular", s. 127.

⁶⁰ Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 192; Cöhce, "Otlukbeli Savaşına Kadar Akkoyunlular", s. 128; Konukçu, *Otlukbeli Savaşı*, 22; Hinz, *Uzun Hasan*, 52.

⁶¹ Cöhce, "Otlukbeli Savaşına Kadar Akkoyunlular", s. 128; Konukçu, *Otlukbeli Savaşı*, 22.

⁶² Tusun Bey, *Tarih-i Ebu'l-Feth*, haz. M. Tulum, İstanbul 1977, s. 135; İbn Kemal, *Al-i Osman*, VIII. Defter, haz. Ahmet Uğur, Ankara 1997, s. 321-331.

değerlendiremediği gibi Osmanlılara karşı düşmanlık yaparak Fatih Sultan Mehmed'i üzerine çekmeye devam etti.⁶³

Ak-koyunlu ordusunun Sivas ve Tokat'ta yağma yaptığını ve Osmanlı tebaasına zarar verdiğini, ayrıca Uzun Hasan'ın düşmanlıkta devam ettiğini gören, Fatih Sultan Mehmed, bir mektup gönderdi. O mektubun da,

“Bundan önce annenin ricası ile pençe-i gazabımdan kurtulmuşsun. Biz de seni islah olmuş ve semt-i salaha yönelmiş kabul ederek affetmiştik. Hâlbuki senin gibi imansızın benim zamanımda saltanat davasında bulunması haramdır. Senin kendin gibi birkaçına şiddet yoluyla galip gelmene, kendi topraklarında gösterdiğin gurur ve azametine hatta bütün kudret ve şevketine bizim müsaade ve müsamamamız sebep oldu. Buna rağmen gururlanarak ve kendinden geçerek padişahanem hukukunu unutarak adaletli idarem altında rahat yaşayan Tokat'a ve sonra da Karaman ülkelerine askerlerini göndererek ahaliye zulmettiğin birtakım şiddetlere başvurduğun ve rezaletlere sebep olduğun malumumuzdur. Onun için cezanı vermek üzere bu yılın baharında harekete karar verdik. Seni affetmek katiyen düşünülmemektedir. Beyhude zahmet çekme. Sen vilayet yıkmayı padişahlık mı sandın? Çekinmeden, korkmadan topraklarımızı tecavüz ettiğin için kılıcımız senin göğsünde kana bulanmalıdır. Er isen meydana gel. Kadın gibi delikten deliğe girme. Hazırlıklarını yap. Haber verilmedi deme! Zira ki vücudu habisin arza-i telefdür ve bu babda özü ve bahane bertarafır”

diyerek açıkça Ak-koyunlu hükümdarını tehdit etti.⁶⁴

Fatih Sultan Mehmed kısa zamanda Osmanlı ordusu savaşa hazır hale getirirken bu sırada Karamanoğlu ve Venedik'te Uzun Hasan'ı Osmanlılar aleyhine teşvik etmeye devan ettiler. Nihayet 1473 baharında Osmanlı sultanı, Venedikli ve diğer düşmanların arkadan vurma ihtimaline karşı Rumeli muhafazası için küçük oğlu Şehzade Cem'i Edirne'de bırakıp kendisi, vezirleri, beyleri ve askeri ile İstanbul'dan Anadolu tarafına yöneldi. Öncelikli olarak Akıncı beyi Mihaloğlu Ali Bey'e Sivas üzerine akıncılar yapmasını söyledi. Kardeşi İskender Bey'i Kayseri Sancağına ve Baki Bey'i de Subaşı olarak Niksar'a tayin etti.⁶⁵ Bayındırlılara karşı kesin zafere ulaşmak isteyen Fatih Sultan Mehmed, merhaleleri menzil menzil kat ederek Sivas'a geldi. Osmanlı ordusunda Şehzade Bayezid sağ kola komuta edecekti. Şehzade Mustafa ise sol kola komuta edecekti. Merkezde Fatih Sultan Mehmed bulunuyordu ki yeniçerilerde onun önünde idi.⁶⁶

Fatih Sultan Mehmed, disiplin, intizam, ikmal, iaşe, idare ve irtibat bakımından dünyada hiçbir devletin sahip olmayı hayal dahi edemeyeceği mükemmellikte bir ordu ile hareket etti. Nitekim bu mükemmeliyeti Uzun Hasan da takdir ederek heyecanlanarak, “vay kahpe Osmanoğlu ne derya düzmüş” demekten kendisini alamadı. Sivas'a ulaşıldığında muhtemel tuzak ve baskınlara karşısında ve yapılacak meydan muharebesi için geliştirilecek taktiklerin denendiği bir tatbikat yapan Osmanlı ordusu, buradan itibaren ileri harekâta başladı. Esasen bu sırada Osmanlı öncü birlikleri 4 Ağustos 1473'de Tercan yakınlarında bu günkü Mercan ovasında Edebük köyünün karşısında Fırat Nehri'ni geçtikleri anda pusuya düşürülerek mağlup edildiler⁶⁷. Söz konusu öncü savaşında Ak-koyunlular kurdukları pusu ve tuzakla büyük bir başarı kazandılar. Aslında uzun Hasan'ın niyeti Tercan'dan hareketle Erzincan üzerinden Sivas'a doğru ilerleyerek, bu şehre ulaşmaktı. Fakat Osmanlı sultanının kendisinden önce Sivas'a ulaştığını öğrenince bu kararından vazgeçti.⁶⁸

Uzun Hasan ilk hamlede Tercan ve çevresinde toplayabildiği altmış bin kişiye yaklaşan kuvvetiyle, Osmanlı ordusunun Fırat boyunda, nehri geçişi sırasında doğaçak fırsattan yararlanarak sonuç almaya karar verdi. Çünkü Ak-koyunlu ordusunda top, tüfek ve ateşli silahlar bulunmadığından Uzun Hasan'ın kendisi de bu silahların muharebedeki etkilerini de henüz yeteri kadar bilmiyordu. Onun için harekât planını “Erzincan-Tercan doğrultusunda ilerleyecek Osmanlı ordusunun en zayıf anını beklemektir. Ak-koyunlu hükümdarının beklediği en zayıf an ise Osmanlı ordusunun Fırat vadisinde, özellikle bu vadinin Sansa boğazı kesiminde yürüyüş halinde bulunduğu zamandı. Ancak Uzun Hasan'ın yaptığı bu plan, yapılacak olan ve Oğuz'un bir birinin üzerine bütün gücü ile yüklendiği savaşta uygulanamadı. Bu plan yalnızca Osmanlı öncü birliklerine uygulanabildi.⁶⁹

Öte yandan Fatih Sultan Mehmed, meydan muharebesi taktiğinin şaheserini bu savaşta verecek ve yeniçağın ilk yarısında geçen dünyanın en büyük meydan muharebesini yapacaktır. Zira Osmanlı sultanı, Uzun Hasan'ın beklediği gibi ordusunu Sansa vadisine sokmayarak Erzincan üzerinden Bayburt istikametine yöneldi. Esasen Osmanlı sultanı, Ak-koyunluları kesin sonuçlu bir muharebeye zorlamakla da çok yerinde bir davranış sergiledi. Neticede Fatih Sultan Mehmed'in ateşli silahları, bilhassa topçu ateşini dehasına has bir şekilde yönlendirip meydan muharebesinde kullanmasıyla o dönem için kısa sayılabilecek sekiz saat gibi bir sürede kesin neticeyi alırken, süvari birliklerinden kurulan Ak-Koyunlu ordusuna verdiği zayıfta korkunç boyutlara ulaştı.⁷⁰

⁶³ Cöhce, agm, s. 129.

⁶⁴ Tursun Bey, age, s. 136; İbn Kemal, age, s. 332-333.

⁶⁵ Aşıkpaşazade, *Tevarih-i Âli Osman*, çev. Nihal Atsız, Ankara 1985, s. 178; İbn Kemal, age, s. 331-332.

⁶⁶ Aşıkpaşazade, *Tevarih-i Âli Osman*, s. 179.

⁶⁷ Cöhce, “Otlukbeli Savaşına Kadar Akkoyunlular”, s. 130.

⁶⁸ Cöhce, agm, s. 130.

⁶⁹ Cöhce, agm, s. 130-131.

⁷⁰ Cöhce, agm, s. 131.

OSMANLI-AK-KOYUNLU İTTİFAKI VE FERAH/FERRUH-ŞAD BEY'İN ZELHE SAVAŞI

İki Oğuz devletinin birbirleriyle yaptıkları savaşta Kayılar karşısında Bayındırlılar mağlup oldu. Bu mağlubiyet üzerine Uzun Hasan, bir daha Osmanlıya sataşmamak için azami gayret gösterdi. Savaşın sonunda Otlukbeli'nde üç gün kalan Fatih Sultan Mehmed, savaştan sonra Ak-koyunlu ordusunun geriye kalanlarını takip ettirmedi. Bu arada tutsak alınan Bayındırlı Türkmenleri de serbest bırakılarak gönülleri alındı.

Osmanlı-Ak-koyunlu münasebetleri, Uzun Hasan'ın Otlukbeli savaşında mağlup olmasından sonra farklı bir yola girerek yerini iyi ilişkilere bıraktı. Erzurum ve Erzincan yörelerindeki Bayındırlı aileleri Osmanlı hizmetine girdiler. Fatih Sultan Mehmed'den sonra Osmanlı tahtına geçen oğlu II. Bayezid, Trabzon valiliğine Selim Han'ı tayin etti. Şehzade Selim'in valiliği sırasında Osmanlıların doğuya karşı siyasetlerinde değişiklik oldu.⁷¹

Uzun Hasan'ın vefatından sonra oğlu Halil Sultan Ak-koyunlu tahtına oturdu. Ancak Yakup Bey ile yaptığı savaşta hayatını kaybetti.⁷² Uzun Hasan'dan sonra Ak-koyunluların en kıymetli hükümdarları arasında sayılan Yakup Bey tahta çıktı. O öncelikle babasının beylerini kendisine bağladı. Ardından İsfahan ve Şiraz'da ortaya çıkan isyanları bastırdı. Daha sonra Ak-koyunluların kendi aralarında mücadele etmelerinden istifade edip Diyarbakır'ı hâkimiyet altına almak için bölgeye akınlar yapan Memlük ordusunu mağlup etti.⁷³ Gürcistan üzerine sefer yaparak yeniden Ak-koyunlu hâkimiyetini kabul ettirdi. Bu sırada Kıpçak Atabeklerinin başında bulunan Menûçehr/Manuçar bulunuyordu. 1482'de Tebriz'den hareket eden Ak-koyunlu ordusu, Atabekler bölgesinden Azgur ve Ahıska'yı ele geçirdiği gibi Tiflis'i de Ak-koyunlu vilayeti haline getirdi.⁷⁴

Yakup Bey döneminde Ak-koyunlu devleti dış sorunlarla karşılaştığı gibi içerden de bazı meseleler ortaya çıktı. Karşılan sorunların başında Uzun Hasan'ın da damadı olan Şeyh Haydar'ın Şii mezhebinin yayma faaliyetleri gelmektedir. Bilindiği gibi Şeyh Haydar, Uzun Hasan'ın kızı Alemşah Hatun ile evliydi. Bundan yararlanarak Ak-koyunlu ülkesinde rahat hareket ediyordu. Ancak bir süre sonra onun Şiiliği yayması Ak-Koyunlular için olduğu kadar bölge açısından da büyük bir tehlikeydi. Nihayet Şeyh Haydar'a karşı Şirvan hükümdarı Ferruh Yesar harekete geçti. Aynı zamanda Ak-Koyunlu hükümdarı Yakup Bey'den de yardım istedi.⁷⁵

Ak-Koyunlu sultanı bu sırada Sultaniye yakınlarındaki Güzeldere yaylağında idi. Ak-Koyunlu sarayında Şeyh Haydar'ın durumu her yönüyle tartışıldıktan sonra, onun memleketler ele geçirmek niyetinde olduğu iyice açığa çıktığına kanaat getirilerek Şirvan şaha yardım etmeye karar verildi. Biçenli Süleyman Bey, kalabalık bir ordu ile Azerbaycan'a gönderildi. Aynı zamanda Erdebil hâkimi Cakırlı Ömer Bey de askerleriyle onlara katıldı. Böylece daha kalabalık bir hale gelen Ak-Koyunlu ordusu Tabersaran'a geldi. Bu sıralarda Şirvan'ın kuzeyinde akınlarda bulunan ve Derbend'i kuşatmakta olan Şeyh Haydar, haberi alınca kuşatmayı kaldırarak Ak-Koyunlu ordusunu karşılamaya çıktı. Tabersaran'da Süleyman Bey'in kumandasındaki Ak-Koyunlu ordusuyla yapılan savaşta Şeyh Haydar mağlup edilerek öldürüldü ve cesedi Tabersaran'a gömüldü. Ayrıca başı kesilerek Tebriz'e gönderildi.⁷⁶ BU savaştan az sonra da Ak-Koyunlu hükümdarı hayatını kaybetti. Bundan sonra Ak-Koyunlu ülkesi uzun yıllar sürecek olan iktidar kavgasının içine sürüklendi. Ak-Koyunlu şehzadeleri arasındaki taht kavgalarına ilave olarak vilayetlerdeki Türkmen reislerinin de birbirleriyle çekişmeleri zaten toplama bir orduya sahip olan Ak-Koyunlu Devleti'ni iyice zayıflattı.⁷⁷

Şeyh Haydar'ın ölümünden sonra Türkmenler, onun oğulları Şah İsmail ve İbrahim'i emin bir yere sakladılar. Aslında Şah İsmail ve kardeşi, Erdebil'in Anadolu mahallesinde oturan aba ad ve lakaplı bir kadının yanına gizlendi. Diğer yandan Ak-Koyunlu İbe Sultan, Şeyh Haydar'ın hayatta kalan oğullarını ele geçirmek için şehirde sıkı bir arama yaptı. Bu arama sırasında şeyhlerinin oğullarının ele geçirileceğinden korkan Şamlu lala Hüseyin Bey ile Dulkadırlı Dede Abdal Bey ve Anadolu Gök Ali gibi ileri gelen müritler, Şah İsmail ve kardeşini Lehican/Gilan'a kaçırdı.⁷⁸ Şah İsmail, Gilan'da altı yıldan fazla kaldı. O, gizlendiği bu zaman zarfında sofuları tarafından unutulmadı. Hatta çoğu Anadolu ve Azerbaycanlı Türkmenler tarafından hediyelerle ziyaret edildi. Esasen bu sırada Ak-Koyunlular arasında başlayan saltanat mücadeleleri kanlı bir şekilde devam ediyordu. Sultan Yakup'tan sonra oğlu Baysungur, Rüstem Mirza ve Göde Ahmed Bey Tebriz'de Ak-Koyunlu tahtına geçtilerse de saltanatları kısa sürdü. Bundan sonra Murad Bey Şirvan'da, Elvend Mirza Azerbaycan'da ve Muhammedî Mirza'da Yezd'de hükümdarlıklarını ilan ettiler.⁷⁹

Ak-Koyunlu Devleti'nin gücünü kaybetmesi Şah İsmail'in harekete geçmesine sebep oldu. Karşısında güçlü bir Ak-koyunlu hükümdarının kalmadığını gören Şah İsmail, dedesi Uzun Hasan'ın bıraktığı devletin idaresini ele almak zamanının geldiğini anlayarak saklandığı yerden yani Gilan'dan ayrılarak yanında bulunan birkaç yüz müridi ile Tarım'a geldi. Buradan Erdebil'e gelerek atalarının mezarlarını ziyaret etti. Ancak burada Cakırlı Sultan

⁷¹ Enver Konukçu, "Akkoyunlu Ferruhsad Bey'in Zelhe Savaşı", *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, Nisan 1997, s. 34.

⁷² Hasan Rumlu, *age*, s. 547-555.

⁷³ Ahmet Toksoy, "Ak-Koyunlular", *Ortak Türk Tarihi*, IV. Ankara 2019, s. 346.

⁷⁴ Münecceimbaşı Sahafî'l-Ahbar, III, *İstanbul 1285*, 165-166; Fahrettin Kırzıoğlu, *Kars Tarihi*, İstanbul 1953, s. 497.

⁷⁵ Toksoy, "Ak-Koyunlular", s. 346; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu*, Karakoyunlu Devletleri, Ankara 1988, s. 195.

⁷⁶ Tufan Gündüz, *Son Kızılbaş Şah İsmail*, İstanbul 2010. s. 33-34.

⁷⁷ Gündüz, *age*, s. 42.

⁷⁸ Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, III, İstanbul 1979, s. 344; Gündüz, *age*, s. 39.

⁷⁹ Toksoy, *agm*, s. 346; Uzunçarşılı, *age*, s. 195.

Ali Bey'in ikazı üzerine fazla kalmayarak ayrıldılar. Bu arada müridleri Irak ve Azerbaycan'a haber göndererek Şah'ın hurucunun haberini yaydılar. Böylece huruç haberini alan müritleri de onun etrafında toparlanmaya başladılar. Şah İsmail kışın yaklaşması üzerine Hazar Deniz'i kıyısındaki Arcuvan/Ercivan'da kışladı. Baharın gelmesiyle birlikte Ercivan'dan hareket ederek Gökçe Gölü civarına geldi. Bura iken Anadolu'daki müritlerine Erzincan'da toplanmaları için ulaklar gönderdi. Kendisi de Sa'ad Çukuru/Sürmeli Çukuru bölgesine hareket etti. Dokuz Ulam'a havalisine geldikleri zaman burada İsmail'e yeni katılımlar oldu ve güçleri iyice arttı. Buradan Erzincan'a doğru hareket ederek Kağızman ve Erzurum'dan geçip Tercan'a ulaştı. Tercan'da çok kalmayan İsmail, şehrin hemen güneyinde bulunan Sarıkaya yaylağına geldi (1500). Burada bulunan Ustacalular Şeyhleri Haydar'ın oğlu İsmail'i karşılayarak ağırladılar. Sarıkaya'da iki ay kaldıktan sonra Erzincan'a doğru hareket etti. Erzincan'da bulunduğu zaman zarfında Ustacalu, Şamlu, Rumlu, Tekelü, Dulkadırlu, Karamanlu ve Varsak Türkmenleri Erzincan'a gelerek İsmail'i ziyaret ettiler. Görüldüğü kadarıyla Safevi Devleti'nin temeli bu Türkmen guruplarıyla atıldı.⁸⁰

Osmanlı Sultanı II. Bayezid, Modon ve Koron'un fethiyle meşgul olduğu bir sırada Şah İsmail, 1501 yılında tekrar Erzincan'a geldi. Şah İsmail'in geldiğini haber alan Osmanlı tebaasından binlerce kişi Erzincan'a şeyhlerini görmek için huzuruna çıktılar. Şah İsmail, daha sonra buradan ayrılarak Şirvan üzerine hareket etti. Şirvan galibiyetinden sonra Gülistan kalesini de ele geçirmek istediysen de Ak-Koyunlu Elvend Bey'in üzerine geldiğini haber alınca onu karşılamak için bu kararından vazgeçti. Nihayet iki Türkmen ordusu Nahcivan civarında bulunan Şerur mevkiinde karşılaştı. Elvend Bey yeğeni Şah İsmail ile yaptığı bu şiddetli savaşı kaybetti. Böylece yapılan savaşta Ak-Koyunlular mağlup oldukları gibi Azerbaycan hâkimiyetini de kaybettiler. Bu zafer Şah İsmail'e Azerbaycan'ı ele geçiren Şah İsmail, Tebriz'de Şah olarak tahta oturdu.⁸¹

Şah İsmail bu zaferden sonra tekrar Erzincan havalisine gitmek için hareket etti. Onun bu hareketinin sebebi Ak-Koyunlu Elvend Bey'in Erzincan gibi Bayındırlıların hâkim olduğu coğrafyada asker topladığı haberlerinin gelmesiydi. Esasen kuvvetlerinin azlığı dolayısıyla bu sırada Şah İsmail'in de Anadolu'daki Türkmenlerden asker toplamaya ihtiyacı vardı. Yani o, Anadolu'daki ana müritler topluluğundan beslenmeye şiddetle ihtiyaç duymaktaydı. Şah İsmail önce Ala Dağ yaylağına geldi. Bir müddet burada kaldıktan sonra Ak-koyunlu hükümdarı Elvend Mirza'nın Sarıkaya'da bulunduğunu haber alınca süratle onun üzerine yürüdü. Şah İsmail'in hareketini üzerlerine geldiğini haber alan Ak-koyunlu askerleri ağırlıklarını bırakarak kaçtılar. Elvend Mirza ise buradan Tebriz'e oradan da Bağdat'a kaçtı. Geriye dönen Şah İsmail 1503'te Hemedan yakınlarında Alma Kulağı adı verilen yerde yukarıda da söylediğim gibi Ak-koyunlu hükümdarı Murad'a karşı parlak bir zafer kazandı. Bu zafer, Irak-ı Acem, Fars ve Kirman bölgelerinin onun hâkimiyeti altına girmesini sağladı.⁸² Görüldüğü kadarıyla bu dönemde Osmanlı-Safevi ilişkileri barış içinde devam etmekte zaman zaman Şah İsmail, Osmanlı Sultanı II. Bayezid'e mektuplar göndererek iyi ilişkileri devam ettirdi. Ancak Şah İsmail'in Dulkadıroğlu Alauddevle'nin üzerine yürümek için Erzurum-Erzincan yolunu kullanmak istemesi Osmanlı devlet adamlarının dikkatini çekti. Bu nedenle Erzurum-Erzincan yolunun neden kullandığı kendisine sorulduğu zaman, Şah İsmail verdiği cevabında, "*Osmanlı padişahu benim babamdır, onun memleketinde benim gözüm yoktur*" diyerek geçiş müsaadesi olarak seferini yaptı.⁸³ Aslında onun Osmanlı topraklarını kullanmasının nedenlerinden birisi Osmanlılara gözdağı vermek ve etraftaki müritlerinin toparlanmasını beklemektir.⁸⁴

Şah Kulu isyanından sonra Şah İsmail, tekrar Erzincan'a gelmek istedi. Hatta kendisi Tebriz'den hareket etmeden önce büyük emirlerinden birini bu bölgeye gönderdi. Emir maiyeti ve hizmetçileriyle gelerek Erzincan'a yerleşti. Bundan sonra Anadolu'daki müritler emirlerine katılmak için Erzincan'a geldiler. Ancak Doğu Anadolu'da gelişen olayları dikkatle takip eden Trabzon valisi Şehzade Selim duruma müdahale etmek zorunda kaldı. O, Safevi ordusunun Erzincan'a geldiğini haber alınca ve bu durumun giderek devlet için tehlikeli bir durum aldığını gördüğünden dolayı vali olarak bulunduğu Trabzon'dan Erzincan'a doğru hareket etti. İki taraf arasında yapılan savaşta Safevi ordusu dağıldıktan sonra Erzincan Safevilerden alındı ve Selim Han Trabzon'a geri döndü.⁸⁵

Görüldüğü gibi Ak-Koyunluların yıkılmasından sonra İran'da kendi devletini kuran Şeyh Haydar'ın oğlu Şah İsmail tahta geçtikten sonra, Tebriz merkezli kurulan diğer Türk devletleri İlhanlılar, Kara-koyunlu ve Ak-koyunlu gibi Doğu Anadolu ile yakından ilgilenmeye başladı. Hatta kendisine tabi olmak istemeyen Bayındırlılara karşı şiddete dayanan bir politika takip etti. Özellikle Bayburt, Mama Hatun/Tercan, İspir, Pasinler, Erzurum, Erzincan, Karakulak/Otlukbeli ve Pulur bu şiddet politikasından oldukça fazla etkilendiler. Hatta Kıpçak Atabeklerinden Mirza Çabuk, Avşarlardan Sevindik Han da Şah İsmail fırtınası karşısında duramadılar. Başkent

⁸⁰ Hasan Rumlu, *Ahsenü't-Tevarih*, çev. Cevat Cevan, Ankara 2004, s. 33-45; Faruk Sümer, *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1992, s. 15; Gündüz, *age*, s. 47-49.

⁸¹ Sümer, *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, s. 19-20; Gündüz, *Son Kızılbaş Şah İsmail*, s. 66-67.

⁸² Sümer, *age*, s. 20.

⁸³ İbn Kemal, *Tevarih-i Al-i Osman*, s. 251; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi, II*, Ankara 1975, s. 228.

⁸⁴ Gündüz, *age*, s. 85.

⁸⁵ İbn Kemal, *age*, s. 259 vd.

İstanbul'dan ziyade şehzade Selim, gelecekteki tehlikeyi zamanında teşhis edebilmiş, Trabzon-Erzincan ve Bayburt havalisinin Safevi nüfuzunun altına girmesine müsaade etmedi.⁸⁶ Bölgede Tur Ali Bey'den itibaren yaylak ve kışlak hayatı yaşanan Bayındırlı Türkmenleri Şah İsmail'e karşı Osmanlı devleti ile ittifak yaparak bu devleti desteklediler. Hatta Selim Han'ın Erzincan seferinde Osmanlı ordusunun yanında yerlerini aldılar ki bu ittifak daha sonra da devam edecektir.

24 Nisan 1512'de Osmanlı tahtına çıkan Selim Han, kardeşler meselesini halledip tahtını sağlamlaştırdıktan sonra çözmesi gereken birinci problem olarak doğu sınırlarının güvenlik altına alınmasını çözüme kavuşturmak istedi. Bu da babası zamanında iyice kendini gösteren Safevi problemini ortadan kaldırmak anlamına geliyordu. Özellikle Safevilerin, Osmanlı topraklarındaki Kızılbaş Türkmenleri İran'a davet etmeleri bu konuda telkinlerde bulunmalarının yanında Şah İsmail'in II. Bayezid'i sık sık aşığılaması ve nihayet ona Şeybek Han'ın başını göndererek dolaylı olarak tehdit etmesi İran ile yapılacak savaşın belli başlı sebeplerini teşkil etti.⁸⁷

Nihayet Yavuz Sultan Selim, 1513'de Safevilerle savaş konusunu divanda müzakere ettikten ve vezirleriyle de hemfikir olduktan sonra ilk iş olarak İran seferine dair ulemadan fetvalar aldı. Osmanlı sultanı bir yandan devlete karşı isyan çıkaran Anadolu'daki asileri tevkif edip zararsız hale getirirken, diğer yandan da Şah İsmail'in üzerine yapacağı sefer için geniş bir hazırlığa girişti. Selim Han, bu hazırlıklar devam ederken beylerbeyi ve sancak beylerine de ulaklar göndererek ordularıyla hazırlık yapıp toplanmalarını bildirdi. Kendisi de 19 Mart 1514'de Edirne'den hareket ederek 29 Martta İstanbul'a ulaştı. Burada gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra İstanbul-Eskişehir-Konya-Kayseri güzergâhını takip ederek Sivas'a yaklaştı. Bu sırada Sinop Sancak Beyi Karaca Paşa'yı düşmandan haber alması için Erzincan taraflarına gönderdi. Nihayet Sivas ovasında mola veren Osmanlı sultanı burada askerinin sayımını yaptırdıktan sonra Sivas'ta kırk bin kişilik bir kuvvet bırakarak doğuya doğru ilerlemeye başladı.⁸⁸

Sivas'tan hareket eden Selim Han, Aktepe'ye gelerek burada konakladı. Bu sırada Erzincan vilayeti kethüdası hünkârın huzuruna çıkarak itaatini arz etti.⁸⁹ Bunu müteakip, sultan sancak beylerinden Faik Bey ile topçuları Kemah kalesini teftiş etmeye gönderdi. Kendisi de yoluna devam ederek Yassı Çemen ovasının bitişinde bulunan Gırmana Çayırı yakınlarında bulunan Tepebaşı konağında geldi. Osmanlı sultanı burada Şah İsmail'den gelen elçiyi kabul etti. Yine Ak-koyunlu beylerinden Ferruh/Ferah Şad Bey de burada huzura kabul edildi.⁹⁰ Ferruh/Ferah-şad Bey, bölgede Osmanlıların önemli bir müttefiki olarak bulunuyordu.

Aslında Ak-koyunluların önemli başbuğlarından olan Ferah-şad Bey, 1499'da Kızıl Ahmed Bey ile birlikte Murad Bey'i Ak-koyunlu tahtına oturtmak için harekete geçip amaçlarına ulaştılar. Fakat Elvend Mirza ile yapılan anlaşma uyarınca devlet ikiye bölünerek hâkimiyet sahaları oluşturuldu.⁹¹ Şah İsmail tehlikesinin artması üzerine Sultan Murad Bey'in annesi Gevher Hatun, Ak-Koyunlular arasında mücadelenin bitmesi gerektiğini söyleyerek Ferah-şad ve Eslemey Bey ile görüştü. Bu görüşmede Gevher Hatun, Ak-koyunlu başbuğları aralarındaki ihtilafın bitmesini veya hiç olmazsa bir süreliğine ertelenmesini ve bunun için de oğlu Murad Bey'e yardım etmelerini istedi.⁹² Böylece Ak-koyunlu sultanı Murad'a yardım eden Ferah-şad Bey son Ak-koyunlu Sultanı Murad'ın yakın adamlarından birisi oldu. Ancak 1501'de Tebriz'in kaybedilmesinden sonra Şah İsmail'in önünden kaçarak Trabzon'a sığındı.⁹³ Celâlzade Mustafa, onun hakkında "*Türkmen beylerinden Ferruh-şad Bey, İslam soyunun emiri olup temiz sünnet inancında idi*" yorumunu yapmaktadır.⁹⁴

Selim Han, daha tahta çıkmadan önce yani Trabzon'da valilik yaparken Ferah-şad Bey ile irtibatla olduğu kaynaklarda ortaya konulmaktadır. Selim Han tahta çıktıktan sonra Ferah-şad Bey'e iltifat ederek dostluğunu devam ettirdi. İşte Osmanlı sultanı, Şah İsmail üzerine hareket edip Tepebaşı konağına geldiği zaman Ferah-şad Bey kendi beyleri ile birlikte sultanın huzuruna çıkarak hizmetine girdi. Selim Han ona; "*Acem serhaddine geldik, bu yerin ehl-i vukufundansın, var bana dil getir. Görelim Şah İsmail nerededir, gelip bizimle uğraşır mı?*" dedi. Ferruh-şad Bey tedarikte oldu.⁹⁵

Bu sırada Tercan'da bulunan Şah İsmail'in adamlarından Ahmed Sultani de Osmanlıların bölgedeki hareketini takip ediyordu. Ferah-şad Bey ise üç yüz kişilik kuvvetiyle Osmanlıların öncüsü olarak harekete geçti. O, Erzincan'dan hareket ederek Geçit deresi üzerinden Haçadur Hanına geldi. Buradan yoluna devam ederek Sansa

⁸⁶ Celâlzade Mustafa, *Selim-Nâme*, haz. A. Uğur, M. Çuhadar, Ankara 1990, Konukçu, "Akkoyunlu Ferruhşad Bey'in Zelhe Savaşı", s. 34-35.

⁸⁷ Gündüz, *age*, s. 116.

⁸⁸ Celâlzade Mustafa, *Selim-Nâme*, s. 357-368; Hoca Saadetin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, IV, Nşr. İsmet Parmaksızoğlu Ankara 1999, s. 183-185; İsmet Miroğlu, *Bayburt Sancağı ve Erzincan Kazası*, Ankara 1990, s. 7; Gündüz, *Son Kızılbaş Şah İsmail*, s. 116.

⁸⁹ Celâlzade Mustafa, *age*, s. 368-370; İsmet Miroğlu'na göre, "Selim Han ordusuyla Kemah'a bağlı Gökseki konağına ulaştığı zaman Erzincan Kethüdası buraya gelerek itaatini arz etti". Bkz. Miroğlu, *Bayburt Sancağı ve Erzincan Kazası*, s. 7.

⁹⁰ Feridun Bey, *Münşeatü's-Selatin*, I, İstanbul 1274, s. 399

⁹¹ Gündüz, *age*, s. 44-45.

⁹² Gündüz, *age*, s. 75.

⁹³ Bayburtlu Osman, *Tevarih- Cedid-i Mir'at-ı Cihan*, haz. Atsız, İstanbul 1961, s. 14.

⁹⁴ Celâlzade Mustafa, *age*, s. 372.

⁹⁵ Bayburtlu Osman, *age*, s. 14-15.

boğazına girdi. Sansa'dan Cibice Boğazına geçen Ferah-şad Bey, buradan Tercan Ovasına indi. Yoluna devam ederek Tercan Ovasının kuzey ucunda bulunan Gelengeç⁹⁶ ve Lori⁹⁷ arasındaki Zelhe'ye vardı. Ferah-şad Bey Zelhe deresini geçtikten sonra Kalecik tepesi yanından bulunan ve Lori ovasına akan Gelengeç deresinde Şah İsmail'in önemli adamlarından olan Ahmed Sultani'yi tuzağa düşürerek savaşa mecbur etti. Yapılan savaşta Ak-koyunlu ordusu, Safevilerin şiddetli hücumlarına maruz kaldı. Ancak Ferah-şad Bey'in büyük bir gayretle savaşması üzerine ordusu da şevke geldi. Bu arada Ferah-şad Bey'in kethüdası Bayram Bey, Ahmed Sulatani'yi esir etmeyi başardı. Savaşın neticesinde Safevi ordusu mağlup edildiyse de Bayram Bey ve on beş Ak-Koyunlu süvarisi savaşta hayatını kaybetti.⁹⁸

Ferah-şad Bey Zelhe zaferinden sonra Safevilerin en gözde adamlarından birisi olan Ahmed Sultani'yi Erzincan'da bulunan Selim Han'ın huzuruna çıkardı. Tercan Bey'i Ahmed Sultani konuşturulduktan sonra idam edildi.⁹⁹ Bu muvaffakiyet üzerine Sultan Ak-koyunlu Bey'ini dört yüz akçe, bin altın ve bir hil'at ile mükâfatlandırdı. Ayrıca Selim Han, Çaldıran zaferinden sonra geriye dönüşünde Erzurum civarındaki Titker mevkiine geldiği zaman Bayburt ile birlikte Kiğı Kalesi'nin fethedildiği haberi ulaştı. Selim Han, fetihle önemli rol oynayan Ferah-şad¹⁰⁰ Bey'e geniş topraklar iktâ olarak verdi.¹⁰¹

SONUÇ

Ak-koyunlular, Kara-koyunlular gibi büyük bir devlet kurarak Türk hâkimiyetinin temsilcisi olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. Doğu Anadolu'da Kara-koyunlularla mücadele eden Ak-koyunlular, bu devletin yıkılmasından sonra siyasi sınırlarını genişletme imkânı bulmuş ve devletin merkezi Tebriz olmuştur. Daha sonra Orta Anadolu bölgesini ele geçiren Ak-koyunlular, Osmanlı Devleti ile siyasi mücadeleye başladı. Bu siyasi mücadele Otlukbeli Savaşına kadar devam etmiş ve yapılan savaşta mağlup olarak geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bayındırlılar, Fatih Sultan Mehmed'in yerlerinde bırakması üzerine buldukları yerlerde yaşamaya devam etmişlerdir. Tebriz'i merkez yaparak yeni bir devlet kuran Şah İsmail, Doğu Anadolu'da siyasi hâkimiyetini sağlamak üzere mücadeleye başladı. Bu mücadele sonucunda bölgede yeni ittifaklar kurulmaya başladı. Şah İsmail'e karşı Bayındırlılar/Ak-koyunlular Osmanlı Devleti ile ittifak yaparak mücadeleye başladılar. Bu ittifak sonucunda Zelhe savaşında Ferah-şad Bey galip gelerek Osmanlı sultanı Yavuz Sultan Selim'in yanında yerini almıştır.

KAYNAKÇA

AKA, İsmail, *Timur ve Devleti*, Ankara 1991.

ANDREASYAN, Hrand D., "XIV. ve XV. yüz yıl Türk Tarihine Ait Ufak Kronolojiler ve Kolofonlar, *İstanbul Üniversitesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, III, 1975 İstanbul.

AŞIKPAŞAZADE, *Tevarih-i Âl-i Osman*, çev. Nihal Atsız, Ankara 1985.

AZİZ B. ERDEŞİR-İ ESTERABADÎ, *Bezm u Rezm*, yay. Kilisli Rifat, İstanbul 1928.

BAYBURTLU OSMAN, *Tevarih- Cedid-i Mir'at-ı Cihan*, haz. Atsız, İstanbul 1961.

CAHEN, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, çev. Yıldız Moran, İstanbul 1979.

CELÂLZADE MUSTAFA, *Selim-Nâme*, haz. A. Uğur, M. Çuhadar, Ankara 1990.

CÖHCE, Salim, "Otlukbeli Savaşına Kadar Akkoyunlular", *Anadolu Birliğinin Sağlanmasında Otlukbeli Savaşının Yeri ve Önemi*, Hzl. Prof. Dr. Enver Konukçu, Ankara 1997 Ankara 1997.

EBU BEKR-İ TİHRANÎ, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, I, yay. N. Lügal, F. Sümer, Ankara 1993.

FERİDUN BEY, *Münşeatü's-Selatin*, I, İstanbul 1274.

⁹⁶ Gelengeç bölgesi, Büyük Gelengeç Komu, Büyük Gelengeç ve Küçük Gelengeç'ten ibarettir. Buradan kuzeye doğru akan bir de Gelengeç çayı akmaktadır. Otlukbelik ve havalisinin en önemli stratejik bölgesi burasıdır. Savaşın yapıldığı Zelhe dersi de Kale Tepesi önünden Gelengeç çayına katılıyor. Bkz. Enver Konukçu, "Otlukbeli ve Çevresi", *Anadolu Birliğinin Sağlanmasında Otlukbeli Savaşının Yeri ve Önemi Paneli*, haz. Enver Konukçu, Ankara 1997, s. 112.

⁹⁷ Otlukbeli Dağlarının güneyinde kalan Hayık-Pulur yolu üzerinde büyük bir ovadır. Güneyde bulunan ovaya Büyük Lori, kuzeydeki ovaya da Aşağı Lori adı verilmektedir. İsmi Azerbaycan'daki Lor/Lori ismiyle ilgili olabileceği düşünülmektedir. Bkz. Konukçu, agm, s. 113.

⁹⁸ Feridun Bey, age, s. 399; Celâlzade Mustafa, age, s. 372; Bayburtlu Osman, age, s. 17; Konukçu, "Zelhe Savaşı", s. 35-36; İsmet Miroğlu, "Tevarih-i Cedid-i Mir'atı Cihan Adlı Eserin Müellifine Dair", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Mart 1976, s. 52.

⁹⁹ Celâlzade Mustafa, age, s. 372-373; Gündüz, age, s. 128.

¹⁰⁰ Ferruhsad Bey'in vakıfları Bayburt iline bağlı Pulur'da bulunmaktadır. Pulur, Mormuş Düzü ile Pulur Dağları arasında bulunmaktadır. Günümüzde Kökçedere ismini taşımaktadır. Pulur Ak-Koyunluların asıl yurtlarından biridir. Bkz. Konukçu, "Otlukbeli ve Çevresi", s. 114.

¹⁰¹ Celâlzade Mustafa, *Selim-Nâme*, s. 372-373; Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, IV, s. 382.

OSMANLI-AK-KOYUNLU İTTİFAKI VE FERAH/FERRUH-ŞAD BEY'İN ZELHE SAVAŞI

- GÖKYAY, Orhan Şaik, *Dedem Korkudun Kitabı*, İstanbul 1973.
- GÜNDÜZ, Tufan, *Son Kızılbaş Şah İsmail*, İstanbul 2010.
- HASAN RURLU, *Ahsenü't-Tevarih*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara 2006.
- HASAN RURLU, *Ahsenü't-Tevarih*, çev. Cevat Cevan, Ankara 2004.
- HINZ, Walther, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd*, çev. Tevfik Bıykoğlu, Ankara 1992.
- HOCA SAADETTİN EFENDİ, *Tacü't-Tevarih*, IV, Nşr. İsmet Parmaksızoğlu Ankara 1999.
- HOCA SADEDDİN EFENDİ, *Tacü't-Tevarih*, III, İstanbul 1979.
- İBN KEMAL, *Al-i Osman*, VIII. Defter, Hzl. Ahmet Uğur, Ankara 1997.
- İSMAYİLOV, Mahmud, *Kara Yusuf*, Bakü 1991.
- KIRZIOĞLU, Fahrettin, *Kars Tarihi*, İstanbul 1953.
- KONUĞÇU, Enver, "Akkoyunlu Ferruhsad Bey'in Zelhe Savaşı", *Tarih ve Medeniyet Dergisi*, Nisan 1997.
- KONUĞÇU, Enver, "Clavijo'nun Doğu Anadolu (Erzincan-Doğu Bayezid) Yolculuğu 1404-1405)", Ankara 1994.
- KONUĞÇU, Enver, *Selçuklulardan Cumhuriyete Erzurum*, Ankara 1993.
- KONUĞÇU, Enver, *Otlukbeli Meydan Savaşı*, Ankara 1998.
- KONUĞÇU, Enver, *Kara ve Akkoyunluların Yurdunda*, İstanbul 1993.
- KONUĞÇU, Enver, "Tercan Tarihi", *Cumhuriyetin 75. Yılında Tercan*, Ankara 1998.
- KONUĞÇU, Enver, "Otlukbeli ve Çevresi", *Anadolu Birliğinin Sağlanmasında Otlukbeli Savaşının Yeri ve Önemi Paneli*, haz. Enver Konukçu, Ankara 1997.
- MİLLER, William, *Trebizond The Last Greek Empire*, Amsterdam 1968.
- MİROĞLU, İsmet, "Tevarih-i Cedid-i Mir'atı Cihan Adlı Eserin Müellifine Dair", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, Mart 1976.
- MİROĞLU, İsmet, *Bayburt Sancağı ve Erzincan Kazası*, Ankara 1990.
- MÜNECCİMBAŞI *Sahaifü'l-Ahbar*, III, İstanbul 1285.
- NİZAMEDDİN ŞAMİ, *Zafername*, çev. Necati Lugal, Ankara 1988.
- SANJIAN, Avadis K., *Colophons Of Armenia Manuscripts 1301-1480*, Cambridge 1969.
- SÜMER, Faruk, *Karakoyunlular*, Ankara 1984.
- SÜMER, Faruk *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1992.
- TEKİNDAĞ, Şehabeddin, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul 1961.
- TOGAN, A. Zeki Velidi, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1981.
- TOKSOY, Ahmet, "Ak-Koyunlular", *Ortak Türk Tarihi*, IV. Ankara 2019.
- TURSUN BEY, *Tarih-i Ebu'l-Feth*, haz. M. Tulum, İstanbul 1977.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1988.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, II, Ankara 1975.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, "Sivas ve Kayseri Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed", *Belleten*, C. XXXII/125-128, Ankara 1968.
- WOODS, John, *300 Yıllık Türk İmparatorluğu Akkoyunlular*, çev. Sibel Özbudun, İstanbul 1993.
- YİNANÇ, Mükrimin Halil, "Erzurum", *İslam Ansiklopedisi*, IV, İstanbul 1944.
- YÜCEL, Yaşar, "Fatih'in Trabzon'u Fethi Öncesinde Osmanlı-Trabzon-Akkoyunlu İlişkileri", *Belleten*, C. XLIX, S. 193-195, Ankara 1986.
- YÜCEL, Yaşar, *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar II*, Ankara 1991.



GTTAD

Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>

